

Centar za romske inicijative - Nikšić

The Research
Istraživanje
položaja
Romkinja u Nikšiću
2005

1. Uvod

Poštovani čitatelji, poštovane čitateljke,

Pred vama je brošura »Istraživanje položaja Romkinja u Nikšiću« u kojoj smo željele da prikazemo poziciju koju romska žena ima u porodici i društvu. Sa namjerom da stvorimo što potpuniju i realniju sliku istraživanje je sprovedeno kroz anketiranje svih djevojaka i žena Romkinja u Nikšiću.

Brošura je namijenjena svima onima koji žele da dobiju relevantne i brojka potkrijepljene podatke o uslovima u kojima žive romske žene u Nikšiću. Većina problema koje one imaju su, u suštini, problemi cijele porodice, zbog čega je ovim istraživanjem u velikoj mjeri dat prikaz života cjelokupne romske populacije.

Kroz distribuiranje brošure i medijsku prezentaciju rezultata dobijenih ovim istraživanjem namjeravamo da informaciju, o brojnim nevoljama Romkinja i romske zajednice na ovim prostorima, prosljedimo do svih relevantnih društvenih subjekata na lokalnom, republičkom i širem nivou. Vjerujemo da će ih nalazi našeg istraživanja pokrenuti na veći i kvalitetniji angažman jer romska zajednica jedino uz svesrdnu i kvalitetnu podršku okruženja može izaći iz zatvorenih, izolovanih naselja u kojima dominira siromaštvo i nepismenost.

Priprema i izrada brošure je urađena u periodu decembar 2004. – april 2005. godine zahvaljujući finansijskoj podršci Fondacije Institut za otvoreno društvo Crne Gore. U njenoj izradi je učestvovala sociološkinja Mr Mirjana Popović, članice naše grupe: Fana Delija, Husnija Hajrušaj, Fatima Naza, Mahija Gaši i Jasmina Ivanović, kao i aktivistkinje SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić koje su nam pružale punu podršku i pomoć tokom čitave realizacije projekta.

**Fana Delija - koordinatorka
Centar za romske inicijative Nikšić**

2. Riječ sociološkinje:

» Istraživanje položaja Romkinja u Nikšiću« je obavljeno putem ankete na uzorku od 209 ispitanica romske nacionalnosti sa teritorije opštine Nikšić. Empirijski dio istraživanja sproveden je u januaru i februaru mjesecu 2005. godine.

Ovim istraživanjem se željela utvrditi opšta statistička slika društvenog položaja Romkinja u Nikšiću. Analizirane su različite sfere njihovog života kao što su: uslovi stanovanja, materijalna situacija, slobodno vrijeme, brak i porodica, predrasude, pismenost, kvalitet odnosa koji uspostavljaju sa većinskom populacijom u sferi obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i svakodnevnog komuniciranja.

Istraživanje može biti prvi korak u procesu interkulturalizacije Roma koji su uvijek bili izloženi getoizaciji, diskriminaciji, segregaciji i rasizmu. Zbog toga se postavlja pitanje: kako naći izlaz iz ovakvog, krajnje nepovoljnog položaja Roma? Kada su sociolozi pokušavali da nađu odgovor na ovo pitanje, nalazili bi ga na polju ekonomije - kroz poboljšanje materijalnog položaja ili kroz osvajanje političke ravnopravnosti, koja bi automatski donijela ravnopravnost i na drugim nivoima društva. Međutim, ne smijemo izgubiti iz vida činjenicu da treba učiniti nešto na promjeni mentaliteta Roma koji ih samogetoizira, kao i na promjeni mentaliteta većinske populacije koja ih ne prihvata kao ravnopravne članove i članice društva.

U rješavanju ovog problema moramo se pridržavati principa interkulturalizma jer ćemo jedino tako stvoriti zajednicu u kojoj će Romi/Romkinje živjeti u ravnopravnoj interakciji sa većinskom populacijom. Naime, interkulturalno društvo je ono društvo u kojem različite etničke grupe žive zajedno, razmjenjuju životna iskustva i sa poštovanjem se odnose prema međusobno različitim načinima života i sistemima vrijednosti.

Mr Mirjana Popović

3. Analiza strukture učesnica ankete

Istraživanje položaja Romkinja u Nikšiću je obuhvatilo sve djevojke i žene starije od 14 godina, njih 209. Starosna struktura ispitanica je sledeća:

Godine starosti	%
14 -20	29,10
21 – 29	25,30
30 - 39	22,00
40 – 49	10,00
50 – 59	9,05
Preko 60	4,55

Od ukupnog broja ispitanica njih:

- 58,8% živi u bračnoj zajednici;
- 28,7% je neudatih;
- 12,5% je razvedenih i udovica.

U zakonski sklopljenom braku živi 51,1% žena, a njih 48,9% živi u vanbračnoj zajednici.

Pitanja iz ankete su tokom analize podijeljena u šest grupa i iz njih smo analizirale sledeće aspekte života u romskoj zajednici:

- Socio – ekonomski uslovi u kojima žive romske porodice
- Obrazovanje Romkinja
- Položaj Romkinja u porodici
- Zdravstvena zaštita i planiranje porodice
- Odnos većinske populacije prema Romima i
- Gdje vidimo put za rješavanje problema

3.1 Socio – ekonomski uslovi u kojima žive romske porodice

Prva grupa pitanja u anketi odnosila se na uslove života romskih porodica u Nikšiću.

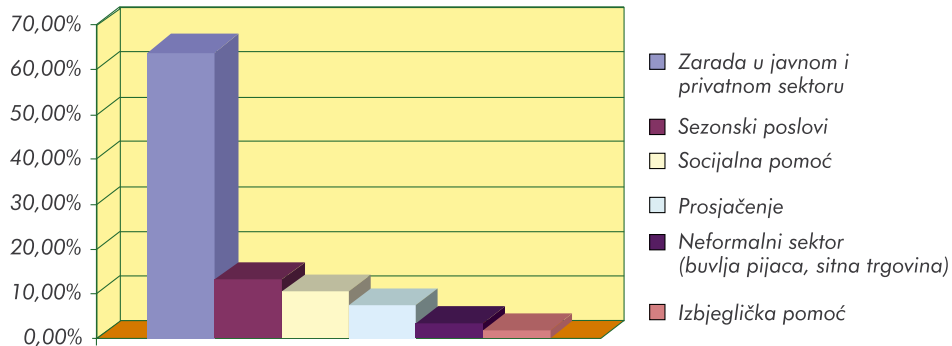
Domaćinstva prosječno imaju od 6 do 10 članova, a prihodi koje mjesečno ostvaruju su sledeći:

Bez prihoda	6,8%
Ispod 50 EUR	14,4%
50 – 100 EUR	35,6%
100 – 150 EUR	32,9%
Preko 150 EUR	4,8%
Bez odgovora - privatna stvar	5,5%

Na osnovu podataka iz tabele može se zaključiti da su, bez izuzetka, sve romske porodice u veoma teškoj materijanoj situaciji. Najveći evidentiran prihod koji jedno domaćinstvo ostvaruje jeste 230 evra, a samo 4,8% porodica zarađuje više od 150 evra mjesečno. Više od 60% domaćinstava nalazi se na samoj granici

ekonomskog opstanka i preživljavaju sa manje od 100 eura. Oko 15% porodica nema apsolutno nikakve novčane prihode ili zarađuju u toku mjeseca najviše do 20 eura.

Osnovni izvor prihoda za najveći broj porodica jeste zarada u javnom i privatnom sektoru, zatim slijede različiti sezonski poslovi, socijalna pomoć i prosjačenje. Slijedi grafički prikaz strukture izvora prihoda u romskoj porodici:

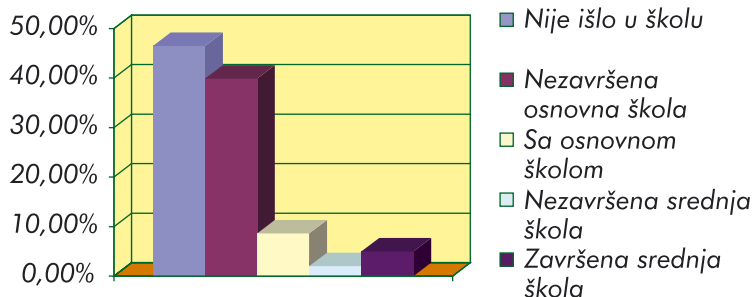

U objektima napravljenim od drveta i otpadnog materijala živi 59% porodica ili skoro dvije trećine Roma. Svako treće domaćinstvo u kući nema instaliranu struju ili vodu, a 10% porodica nema ni struju ni vodu iako žive na samo par kilometara od centra grada. Voda se obezbjeđuje obično sa zajedničkih česmi koje su od kuće udaljene 10 do 50 metara, a u pojedinim slučajevima i do 200 metara. Sve ovo stvara brojne probleme u održavanju životnog prostora pa ne iznenađuje što su djevojke i žene higijenske uslove u kojima žive u 80% slučajeva ocijenile apsolutno nezadovoljavajućim ili samo djelimično zadovoljavajućim.

3.2 Obrazovanje Romkinja

Druga grupa pitanja u anketi odnosila se na sferu obrazovanja. Rezultati dobijeni istraživanjem su samo potvrdili opštepoznatu činjenicu da je obrazovanje jedan od najvećih problema romske zajednice *1. Anкета je pokazala da je preko 86% ispitanica potpuno nepismeno ili nema završenu osnovnu školu. Diplomu srednje škole steklo je 3% ispitanica, to jest samo 6 žena od njih 209 koliko je bilo obuhvaćeno istraživanjem. Fakultetsko obrazovanje nema ni jedna Romkinja. Slijedi grafički prikaz stepena formalnog obrazovanja koje Romkinje iz Nikšića posjeduju:

U anketi je vidljiv i osjećaj nemoći kod majki koje u uslovima izolovanosti, tradicionalnih normi, običajnog prava, preovlađujućeg siromaštva i neobrazovanosti ne mogu da učine bilo šta za svoju djecu kako bi im obezbijedili normalno školovanje. Knjige i školski pribor djeci ne može obezbijediti 73,6% Romkinja, a njih 74,4% djeci ne može pružiti apsolutno nikakvu pomoć u izradi domaćih zadataka. Uz to izuzetno loši uslovi života su usloveli da 35% djece obavlja neku radnu aktivnost (najčešće sakupljaju otpad) da bi dopunili kućni budžet.

Romi programe prate na jeziku koji im nije maternji, a koliki je to napor za njih najbolje se može sagledati kroz činjenicu da 29,3% žena i 30,4% djece niti govore niti pišu jezik većinske populacije.

Ženskoj djeci je posebno teško jer ih već sa 12 – 13 godina roditelji ispisuju iz škole. Zato ne iznenađuje podatak da je na pitanje: **da li Romkinja može samostalno da odlučuje o svom daljem školovanju?** 59,5% ispitanica odgovorilo odrečno.

*1 U Crnoj Gori 92,9% Roma starijih od 6 godina ne ide u školu. Ovo su podaci iz jula 2003. a objavio ih je UNDP u knjizi " Istraživanje o domaćinstvima Roma, Aškalija i Egipćana, izbjeglica i interno raseljenih lica" .

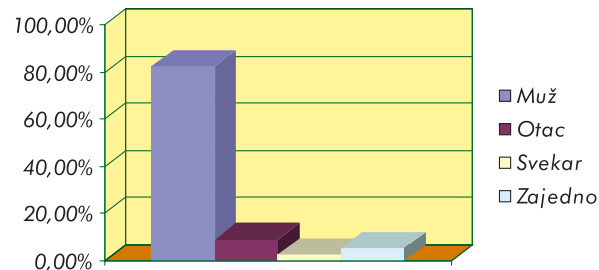
Ove sumorne brojke svjetlijim čini podatak da visok procenat Romkinja, njih 66,7% veoma značajnim smatra formalno obrazovanje svoje djece. Sigurno da je to jedan od bitnih razloga što je sadašnja situacija u obrazovanju romske djece mnogo bolja nego 2000 godine *2 i u periodu prije toga. Anкета pokazuje da je 25,2% romske djece uključeno u predškolske ustanove, 47,1% ide u osnovnu školu, 4,8% u srednju i 0,8% pohađa fakultet. Velike zasluge u ovome sigurno imaju i nevladine organizacije iz Nikšića koje su u proteklom periodu radile na uključivanju romske djece u sistem obrazovanja. To se prije svega odnosi na SOS telefon Nikšić koji u okviru projekta Romski centar već šest godina sprovodi različite aktivnosti (dopunske nastave, program predškolske pripreme, vrtić, kampanje upisa romske djece...) za upis romske djece u formalne škole, kao i završetak istih. Značajno je spomenuti i Romsku obrazovnu inicijativu koja je krenula prošle, 2004. godine, i u kojoj na istom zadatku, obrazovanju svakog romskog djeteta, zajedno rade Vlada, škole, vrtići, nevladin sektor i međunarodne organizacije. Vjerujemo da će ovakav pristup rješavanju problema neobrazovanosti romske djece uskoro donijeti još bolje rezultate.

3.3 Položaj Romkinje u porodici

Grupa pitanja koja u anketi uslovno predstavlja »treći dio« osmišljena je tako da nam pokaže koliko Romkinje mogu samostalno odlučivati o izboru partnera, kućnim poslovima, slobodnom vremenu, to jest kakav je njihov položaj u porodici.

Djevojke i žene su u 66,7 % slučajeva odgovorile da u romskoj porodici još uvijek postoji veoma izražena tradicionalna podjela poslova. Zbog toga su rad u kući i podizanje djece u potpunosti obaveza žena.

Sve važne odluke u porodici donosi najstariji muški član, najčešće muž ili otac. Slijedi grafički prikaz odgovora Romkinja na pitanje: **ko u romskoj porodici donosi važne odluke?**

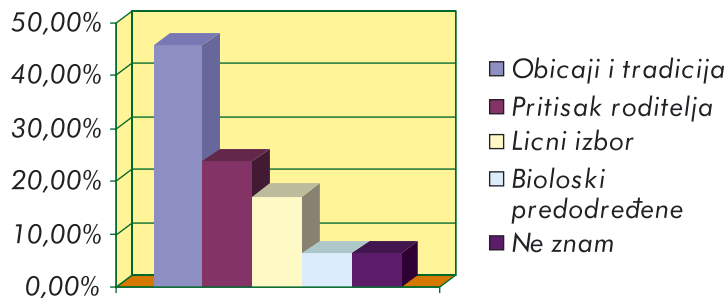
*2 U Nikšiću je 2000.godine u sistem formalnog obrazovanja bilo uključeno 8,8% romske djece. Podatak je dobijen iz arhive SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić.

Od samog rođenja Romkinje su u podređenom položaju u odnosu na muške članove porodice, što pokazuju i njihovi odgovori na pitanje: **da li u porodici imate isti tretman kao i brat?** Njih 44,2 % je na ovo pitanje dalo negativan odgovor, a posebno je drastičan podatak da je 31,7 % djevojaka i žena reklo da ne može samostalno odlučivati ni o svom slobodnom vremenu.

Najekstremniji oblik dominacije muškarca u romskoj porodici nalazimo prilikom izbora bračnog partnera gdje je skoro polovina žena (njih 48,5%) odgovorila da im je izbor muža nametnut od strane porodice, najčešće oca. Na neslobodu Romkinja da same biraju svog bračnog partnera u najvećoj mjeri još uvijek utiče tradicija i običajno pravo.

Romkinje se, kako same ističu u istraživanju, rano udaju a to dokazuje i podatak da 67% žena prvo dijete rodi u periodu od 15 – te do 18 – te godine života. Razlog rane udaje ispitanice najčešće vide u romskim običajima i tradiciji (45,78%), kao i pritisku od strane roditelja (23,95%). Samo je 17,31 % Romkinja, ili tek svaka šesta sama izabrala za koga će se udati.

Slijedi grafički prikaz rezultata dobijenih na pitanje: **Zašto se po vašem mišljenju Romkinje rano udaju?**

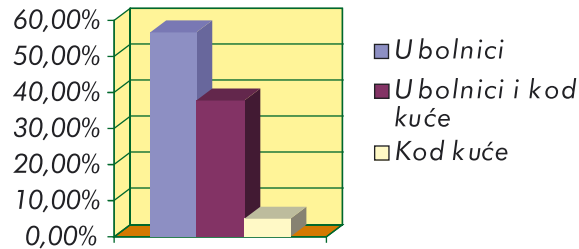
Veliki uticaj običaja na ranu udaju Romkinja proističe, prije svega, iz tradicionalnog očekivanja romske zajednice da one kao djevice moraju zasnovati bračnu zajednicu. Ukoliko se to ne desi porodica djevojke »gubi obraz i na nju pada žig sramote«. Sama djevojka biva žestoko maltretirana od strane obje porodice, a njen položaj najbolje odslikava komentar jedne od djevojaka, učesnica ankete koja kaže »Kad ne bih bila nevinu ubili bi me jer je to bruka. Ne bih mogla živjeti ni kod mojih ni kod njega. Sigurno bi me odmah udali negdje daleko odavde za nekoga ko ima puno djece i ko je star«. Imajući sve ovo u vidu nije iznenađujuće što više od 86 % žena smatra da ovu tradiciju treba bezuslovno poštovati, pa samim tim se i udati što ranije »jer je bolje udati se mlada nego posle imati probleme«.

Patrijarhalni sistem vrijednosti u romskoj zajednici ženi dodjeljuje ulogu majke i domaćice, ali veoma ohrabruje podatak da je 57,1% žena odgovorilo da bi iskoristile mogućnost zaposlenja ukoliko bi im se ukazala prilika. Sada je na potezu društvo koje, u skladu sa domaćim i međunarodnim zakonima, ima obavezu da unaprijedi položaj Romkinja koje su dvostruko diskriminirane i to po osnovu pola u kući i po nacionalnoj pripadnosti u zajednici. Potrebno je za Romkinje osmisliti odgovarajuće programe samozapošljavanja i zapošljavanja, kao i dodatne obuke za određena zanimanja. Na ovaj način bi se u velikoj mjeri unaprijedio njihov sadašnji vrlo nezavidan i težak položaj.

3.4 Zdravstvena zaštita i planiranje porodice

Analizom odgovora koji se odnose na pitanja zdravstvene zaštite utvrdile smo da je više od 95% djevojaka i žena odgovorilo da koristi usluge zdravstvenih ustanova u Nikšiću.

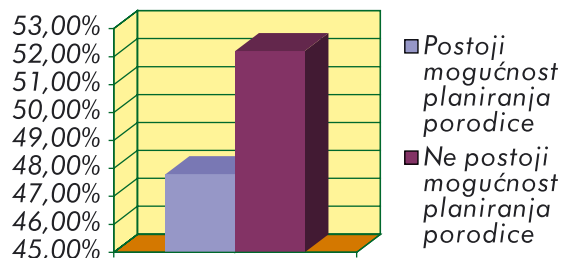
Na pitanje da li su djecu radjale kod kuće ili u bolnici žene su odgovorile na sledeći način:

Dobijeni odgovori veoma ohrabruju jer je samo 5,1% ispitanica reklo da su sve porođaje obavile isključivo kod kuće. Važno je naglasiti da u ovoj grupi žena nema ni jedna mlađa od trideset godina. Znamo da je prije 2000. godine 60% Romkinja u Crnoj Gori obavljalo porođaje kod kuće *3 i ako se to uporedi sa gore navedenim podatkom možemo govoriti o značajnom unapređenju znanja Romkinja o važnosti pravilne i stručne zdravstvene zaštite u poslednjih nekoliko godina.

*3 Podatak je dobijen iz arhive SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić

Sljedeće pitanje se odnosilo na to da li postoji mogućnost planiranja porodice u romskoj zajednici. Približno isti procenat žena dao je potvrđan i odričan odgovor, što se može vidjeti i iz grafika koji slijedi.

Od 47,8% žena koje su rekle da mogu planirati porodicu, njih 29,5% je navelo da kao zaštitu od neželjene trudnoće koristi kontraceptivna sredstava. Preostalih 18% Romkinja je kao način zaštite najčešće navodilo »da se paze same ili ih pazi muž«.

Na pitanje: **Da li su vaša djeca redovno vakcinisana?** 72% žena Romkinja je odgovorilo pozitivno. Kada se ovaj procenat uporedi sa podacima iz 2001.godine *4 kada je samo 28,6% romske djece bilo vakcinisano možemo reći da je došlo do ogromnog napretka u nivou svijesti žena Romkinja o značaju prevencije zaraznih bolesti kod djece. Realno je procenat vakcinisane djece još veći jer o neredovnoj vakcinaciji djece su se najviše izjašnjavale žene starije od četrdeset godina, to jest one čija su djeca sada već odrasli ljudi.

3.5 Odnos većinske populacije prema Romima

Završni dio upitnika se odnosio na uključenost Roma/Romkinja u društvena dešavanja i odnos većinske populacije prema njima.

Bioskopska, pozorišna i druga kulturna dešavanja za Romkinje iz Nikšića su potpuna nepoznanica, a samo je 5% odgovorilo da je pratilo neke muzičke manifestacije u gradu. Nešto veći procenat (njih 26,9%) čita dnevnu štampu, a društveno je angažovano samo 1,4% ispitanica. Sve ovo je u u direktnoj vezi sa izuzetno jakom izolacijom kojoj je Romkinja izložena u društvu i porodici.

4 Podatak iz arhive SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić

Set pitanja o odnosu većinske populacije prema Romima rezultirao je sledećim odgovorima:

Odnos većinske populacije prema Romima	Zadovoljavajući	Djelimično zadovoljavajući	Nezadovoljavajući
Prilikom zapošljavanja	19,6%	49,2%	31,2%
U zdravstvenoj zaštiti	22,5%	53,5%	24,0%
U procesu obrazovanja	21,1%	51,5%	27,4%
U svakodnevnoj komunikaciji	23,5%	46,2%	30,3%

Iz priložene tabele se može vidjeti da je više od tri četvrtine Romkinja odgovorilo da se osjeća djelimično ili potpuno diskriminisano od strane većinskog stanovništva na četiri najznačajnija životna polja.

Romkinjama najviše smetaju i najviše ih pogađaju sledeće predrasude koje većinska populacija ima o njima:

Kada Rome nazivaju Ciganima	49,3%
Romi su prljavi	33,8%
Romi su nepismeni, glupi, neobrazovani	6,7%
Romi su tradicionalni	5,6%
Romi su skloni krađi	3,4%
Romi nemaju nikakva prava	1,0%

3.6 Gdje vidimo put za rješavanje problema

Poslednja dva pitanja u anketi su se odnosila na poboljšanje položaja žena Romkinja i romske zajednice u Nikšiću uopšte. Na pitanje: **Šta bi po vašem mišljenju Romkinje mogle da urade za poboljšanje svog položaja?** dobile smo sledeće odgovore:

Romkinje treba da se školuju	80%
Romkinje treba da se bore za svoja prava	10,2%
Romkinje treba da se bolje organizuju	3,3%
Romkinje treba da se zaposle	3,3%
Romkinje treba da uspostave što otvoreniji odnos sa većinskom populacijom	3,3%

Drugo pitanje je glasilo: **Šta bi većinska populacija trebala da uradi da bi poboljšala položaj Roma/Romkinja?** A frekvencija njihovih odgovora je bila ovakva:

Većinska populacija treba Romima da omogući školovanje i zaposlenje	73,7%
Većinska populacija treba da je tolerantnija prema Romima	16,3%
Većinska populacija treba da smanji siromaštvo Roma	6,4%
Većinska populacija treba da poštuje Rome	3,4%

Sa namjerom da pružimo što sveobuhvatniju sliku odnosa većinske zajednice prema Romima sprovele smo mini anketu (sadržala je dva pitanja), na uzorku od 60 ispitanika/ca različitih generacija, pripadnika/ca većinske populacije.

Prvo pitanje koje smo im postavile bilo je: **Šta mislite o položaju Roma u Nikšiću?** Ogromna većina (njih 95%) je na ovo pitanje odgovorila da smatra položaj romske zajednice veoma lošim, dok je 5% anketiranih odgovorilo »njima je suviše dobro u odnosu na nas«.

Drugo pitanje je glasilo: **Šta bi trebalo uraditi na poboljšanju položaja Roma u Nikšiću?** Na ovo pitanje je oko 5% ispitanih odgovorilo da ne treba ništa mijenjati, a ostalih 95% smatra da je potrebno učiniti napor da im se poboljša položaj u različitim životnim oblastima. Pripadnici većinske populacije poboljšanje života Roma vide kroz rješavanje sledećih problema: povećanje socijalnih primanja, obavezno osnovno školovanje, povećanje zaposlenosti i uključivanje u društvene tokove zajednice.

Analizirajući odgovore dobijene u ovom poglavlju vidimo da Romkinje u rješavanju svog veoma teškog položaja najveći značaj pridaju obrazovanju, većem društvenom angažmanu i zapošljavanju. U skladu sa tim od većinske populacije očekuju da im omogući školovanje i zaposlenje, a veliki broj njih, to jest svaka peta Romkinja od većinske zajednice očekuje poštovanje i tolerantniji odnos. Pomalo iznenađuje i veoma ohrabruje visok procenat pripadnika većinske populacije koji smatraju da su Romi ugroženi i da im je pomoć društva neophodna. U ovom dijelu ankete je zanimljivo i to što su i pripadnici/ce većinske populacije, kao i Romkinje prioritet dali rješavanju istih problema u romskoj zajednici.

4. Zaključak

Analiza rezultata ankete »Istraživanje položaja Romkinja u Nikšiću« još jednom je potvrdila da su romske žene jedna od najmarginalizovanih društvenih grupa u zajednici. Pripadaju najsiromašnijem sloju stanovništva i posjeduju izuzetno nisku socio – profesionalnu strukturu jer su uglavnom bez obrazovanja i konkretnih stručnih znanja. Najveći broj njih želi da radi, ali su najčešće onemogućene da obezbijede bilo kakav posao, a samim tim i poboljšanje sopstvenih uslova života. Nalaze se u začaranom krugu: siromaštvo – neobrazovanje - nezaposlenost iz kojeg je apsolutno nemoguć izlazak bez aktivne podrške i pomoći svih subjekata društva.

Žive u naseljima koja su smještena na rubovima grada i uglavnom su žrtve predrasuda od strane većinske populacije (»Romi su lijeni pa prose, prljavi su i glupi«). Samo 20% ispitanica je reklo da je u školama, zdravstvenim ustanovama, prilikom zapošljavanja ili u svakodnevnoj komunikaciji odnos većinske populacije prema njima bio zadovoljavajući. Iz ovoga se kao zaključak nameće da su, samo zato što pripadaju manjinskom romskom narodu, žrtve prostorne, ekonomske, obrazovne i zdravstvene diskriminacije u našem društvu. Ono što ohrabruje jeste određeno smanjenje socijalne distance *5 većinskog stanovništva prema Romima u Nikšiću što pokazuje mini anketa u kojoj je bio visok procenat onih koji smatraju da je važna njihova integracija u zajednicu. Važno je napomenuti da svi programi integracije moraju voditi računa o očuvanju specifične romske kulture jer jedino tako neće doći do njihove asimilacije što je inače veoma čest slučaj.

*4 Istraživanje koje je rađeno u Srbiji 1996.godine pokazalo je da samo 36% pripadnika većinske populacije ima pozitivno mišljenje o Romima, Izvor je Filozofski fakultet Nikšić, Odsjek za sociologiju

Romi nijesu politički homogena grupa jer nemaju svoju autonomnu organizaciju i nacionalnu samosvijest pa vladajući slojevi često sa njima manipulišu. Nizak procenat prati dnevnu štampu, ne posjeduju svoja sredstva mas komunikacija što stvara prostor za njihovu informacionu izolaciju. Istovremeno »zahvaljujući jakim tradicionalnim zakonima« i sami Romi su skloni da se samogetoiziraju ne ponašajući se u skladu sa ponašanjem većinske populacije.

Istraživanje je pokazalo da su žene Romkinje vezane za porodicu i privatnu sferu domaćinstva. Žive u zajednici koja je izuzetno patrijarhalna, običajna prava postavlja iznad formalnih zakona, a muškarcima daje neograničenu moć upravljanja. Romkinje od najranijeg djetinjstva imaju samo nametnute obaveze koje im najprije određuju očevi, a potom muževi. Pravo na sopstveni izbor nemaju ni u najbanalnijim stvarima, npr. šetnja gradom i suštinski su svojina muških članova porodice. Već kao djevojčice roditelji im ne dozvoljavaju da se školuju jer moraju da čuvaju mladju braću i sestre, a potom ih veoma mlade, često sa 14 – 15 godina udaju. Pošto u romskoj zajednici još uvijek postoji običaj »prodaje i kupovine mlade« to faktički znači da muž postaje njen vlasnik. Zato se u rješavanju problema romske zajednice posebna pažnja mora posvetiti zaštiti Romkinja.

Teško je predvidjeti kada će se položaj romske zajednice i žene Romkinje bitnije promijeniti na ovim prostorima. Ono što svakako treba znati jeste da uključivanje Crne Gore u evropske tokove u dobroj mjeri zavisi i od stanja ljudskih prava romske populacije. Zbog toga je neophodno da država i njene institucije primjenjuju sve one međunarodne konvencije, deklaracije i preporuke koje su ratifikovale, a odnose se na položaj Roma kao manjinskog naroda na ovim prostorima. Za postizanje krajnjeg cilja, a to je integracija Roma u zajednicu i ravnopravan položaj Romkinja u porodici i društvu potrebno je povezivanje i angažman svih društvenih subjekata. Neophodno je zajedno prepoznati prioritete probleme, osmisliti dugoročne, realne strategije za njihovo rješavanje i jasno podijeliti odgovornosti svih subjekata u njihovoj realizaciji. Država mora imati detaljan nacionalni plan za rješavanje problema romske nacionalne manjine. U javnosti se mora raditi na stvaranju klime koja Rome neće prikazivati senzacionalistički, sa mnoštvom predrasuda i stereotipa. Uloga NVO sektora takođe je veoma bitna i on može mnogo da uradi na ovom polju što je poslednjih godina i pokazao. Važno je naglasiti da je tu velika odgovornost i obaveza na romskim NVO koje moraju biti mnogo aktivnije i glasnije kada se govori o rješavanju određenih problema romskog naroda. Porodične odnose i vjekovnu tradiciju mogu jedino promijeniti sami Romi i tu je posebno važno osnaživati što veći broj žena Romkinja da se angažuju, jer moć koju trenutno imaju muškarci im neće sami dati, već je one moraju osvojiti.

5. Tabela prikaz rezultata ankete:

1. Da li kao djevojka možete samostalno da odlučujete o svom slobodnom vremenu?	
Da / 68,3 %	Ne / 31,7 %

2. Da li u porodici imate isti tretman kao brat?	
Da / 55,8 %	Ne / 44,2 %

3. Da li kao djevojka možete da imate i slobodno birate momka?	
Da / 40 %	Ne / 60 %

4. Da li vaš brat može da ima i slobodno bira djevojku?	
Da / 98 %	Ne / 2 %

5. Da li kao djevojčica (djevojka) možete slobodno da odlučujete o svom školovanju?	
Da / 40,5 %	Ne / 59,5 %

6. Koliko dugo ste u braku?	
Od 1 do 3 godine	17,4 %
Od 4 do 7 godina	10,7 %
Od 8 do 10 godina	5,7 %
Od 11 do 15 godina	17,4 %
16 i više godina	48,8 %

7. Da li ste zakonski sklopili brak?	
Da / 51,1 %	Ne / 48,9 %

8. Da li ste vi lično izabrali svog bračnog partnera?	
Da / 51,4 %	Ne / 48,6 %

9. Ako je odgovor Ne, izbor vam je nametnut od strane :	
Oca / 24,6 %	Šire rodbine / 75,4 %

10. Da li romska kultura i tradicija nalažu zabranu predbračnih seksualnih odnosa?	
Da / 86,5 %	Ne / 13,5 %

11. Da li za nepoštovanje ove tradicionalne norme slijede sankcije i koje?	
- vraćanje kući roditeljima	47,8 %
- udaja za drugog	31,4 %
- fizičko maltretiranje od porodice i okoline	19,3 %
- ne prihvata je ni njena ni muževa porodica	1,5 %

12. Zašto se po vašem mišljenju Romkinje rano udaju?	
- tradicija	63,7 %
- pritisak roditelja	18,9 %
- same žele tako	17,4 %

13. Broj djece u porodici:	
- od 1 do 3 djece	30,3 %
- od 4 do 6 djece	38,1 %
- od 7 do 9 djece	23,9 %
- od 10 i više djece	7,7 %

14. Vaše prvo dijete rodili ste sa:	
- 14 godina	3,2 %
- 15 godina	11,3 %
- 16 godina	17,9 %
- 17 godina	19,5 %
- 18 i više godina	48,1 %

15. Da li u romskoj porodici postoji mogućnost planiranja porodice?	
Da / 47,8%	Ne / 52,2 %

16. Da li koristite sredstva za kontracepciju?	
Da / 29,5 %	Ne / 70,5 %

17. Da li ste pohađali neki od nivoa formalnog obrazovanja?	
Da / 53,5 %	Ne / 46,5 %

18. Ako jeste, koji stepen formalnog obrazovanja imate?	
- nezavršenu osnovnu školu	74,6 %
- završenu osnovnu školu	16,1 %
- nezavršenu srednju školu	3,7 %
- završenu srednju školu	5,6 %
- višu i visoku školu	0 %

19. Da li dobro vladate jezikom i pismom većinske populacije?	
- i jezikom i pismom	26,9 %
- samo jezikom	43,7 %
- ni jezikom, ni pismom	29,4 %

20. Da li vaša djeca vladaju jezikom i pismom većinske populacije?	
- i jezikom i pismom	27,4 %
- samo jezikom	42,1 %
- ni jezikom ni pismom	30,5 %

21. Da li se u svakodnevnom životu služite jezikom većinske populacije ili romskim jezikom?	
- u većoj mjeri romskim jezikom	7,9 %
- isključivo romskim jezikom	3,4 %
- u većoj mjeri jezikom većinske populacije	1 %
- isključivo jezikom većinske populacije	0,5 %
- podjednako i romskim jezikom i jezikom većinske populacije	7,9 %
- isključivo albanskim jezikom	14,8 %
- u većoj mjeri albanskim jezikom	35,5 %
- podjednako i albanskim jezikom i jezikom većinske populacije	29 %

22. Da li ste u radnom odnosu?	
Da / 4.9 %	Ne / 95.1%

23. Izvori prihoda u vašoj porodici su:	
- zarada članova porodice u javnom i privatnom sektoru	63,9 %
- socijalna pomoć	10,6 %
- prosjačenje	7,4 %
- sezonski poslovi	13,1 %
- neformalni sektor (buvlja pijaca, sitna trgovina)	3,3 %
- izbjeglička pomoć	1,6 %

24. Visina prihoda u vašoj porodici je:

- nema prihoda	6,8 %
- do 50 EUR	14,4 %
- do 100 EUR	35,6 %
- do 150 EUR	32,9 %
- više od 150 EUR	4,8 %
- privatna stvar	5,5 %

25. Da li vaša djeca obavljaju neku radnu aktivnost da bi popunili kućni budžet?

Da / 35 %	Ne / 65 %
-----------	-----------

26. Prostor u kome živite napravljen je od:

- betona	41 %
- drveta	24,2 %
- drveta i betona	17,9 %
- otpadnog materijala	16,9 %

27. Da li u kući imate instaliranu električnu struju i vodu?

- ni vodu, ni struju	1 %
- samo struju	32 %
- samo vodu	3,7 %
- oboje	63,3 %

28. Ako u kući nemate instaliranu vodu, koliko vam je udaljeno izvoriste?

- do 5 metara	19,1 %
- 6 do 10 metara	27,9 %
- 11 do 50 metara	42,6 %
- 51 do 100 metara	7,3 %
- preko 100 metara	2,9 %

29. Kako ocjenjujete higijenske uslove u kojima živite?

- zadovoljavajući	20,4 %
- djelimično zadovoljavajući	28,3 %
- nezadovoljavajući	51,3 %

30. Da li koristite usluge zdravstvene zaštite?

Da / 97,1 %	Ne / 2,9 %
-------------	------------

31. Svoju djecu ste rađale:

- kod kuće	5,1 %
- u bolnici	56,9 %
- i kod kuće i u bolnici	38 %

32. Da li su vaša djeca redovno vakcinisana?

Da / 72,6 %	Ne / 27,4 %
-------------	-------------

33. Da li kao roditelj shvatate značaj formalnog obrazovanja za svoju djecu?:

Da / 66,7 %	Ne / 33,3 %
-------------	-------------

34. Da li vaša djeca redovno pohađaju:

- predškolske ustanove	25,2 %
- osnovnu školu	47,1 %
- srednju školu	4,8 %
- fakultet	0,8 %

35. Da li ste u mogućnosti da svojoj djeci obezbijedite knjige i školski pribor?

Da / 26,4 %	Ne / 73,6 %
-------------	-------------

36. Da li ste u stanju da svojoj djeci pomognete oko izrade domaćih zadataka

Da / 25,6 %	Ne / 74,4 %
-------------	-------------

37. Da li u romskoj porodici postoji tradicionalna podjela na muške i ženske poslove?

Da / 66,7 %   Ne / 33,3 %

38. Da vam se pruži mogućnost zaposlenja van kuće da li biste tu mogućnost iskoristili?

Da / 57,1 %   Ne / 42,9 %

39. Ako je odgovor Ne, navedite razlog takve odluke:

- zbog djece i obaveza u kući	61,6 %
- zato što nijesu školovane	4,9 %
- ne smiju od muža	12,5 %
- zbog osude okoline	2,5 %
- zbog tradicije	18,5 %

40. Ko u vašoj porodici donosi bitne odluke?

- muž	82,7 %
- otac	9,2 %
- svekar	2,7 %
- zajedno	5,4 %

41. Da li čitate dnevnu štampu?

Da / 26,9 %   Ne / 73,1 %

42. Da li posjećujete pozorište?

Da / 7,3 %   Ne / 92,7 %

43. Da li posjećujete bioskop?

Da / 3,9 %   Ne / 96,1 %

44. Da li posjećujete koncerte?

Da / 2 %   Ne / 98 %

45. Koje predrasude prema Romima vam kao ženi, majci, djevojci najviše smetaju?

- kada nas Rome nazivaju Ciganima	49,3%
- Romi su prljavi	33,8%
- Romi su nepismeni, glupi, neobrazovani	6,7%
- Romi su tradicionalni	5,6%
- Romi su skloni krađi	3,4%
- Romi nemaju nikakva prava	1,0%

46. Kakav je po vašem mišljenju odnos većinske populacije prema Romima prilikom zapošljavanja

- zadovoljavajući	19,6%
- djelimično zadovoljavajući	49,2%
- nezadovoljavajući	31,2%

47. Kakav je po vašem mišljenju odnos većinske populacije prema Romima u zdravstvenoj zaštiti

- zadovoljavajući	22,5%
- djelimično zadovoljavajući	53,5%
- nezadovoljavajući	24,0%

48. Kakav je po vašem mišljenju odnos većinske populacije prema Romima u procesu obrazovanja

- zadovoljavajući	21,1%
- djelimično zadovoljavajući	51,5%
- nezadovoljavajući	27,4%

49. Kakav je po vašem mišljenju odnos većinske populacije prema Romima u svakodnevnoj komunikaciji

- zadovoljavajući	23,5%
- djelimično zadovoljavajući	46,2%
- nezadovoljavajući	30,3%

50. Šta bi po vašem mišljenju Romkinje mogle da rade na poboljšanju svojeg položaja u društvu?

- Romkinje treba da se školuju	80%
- Romkinje treba da se bore za svoja prava	10,2%
- Romkinje treba da se bolje organizuju	3,3%
- Romkinje treba da se zaposle	3,3%
- Romkinje treba da uspostave što otvoreniji odnos sa većinskom populacijom	3,3%

51. Šta bi po vašem mišljenju većinska populacija mogla da uradi u pravcu poboljšanja položaja Romkinja u našem društvu?

- Većinska populacija treba Romima da omogući školovanje i zaposlenje	73,7%
- Većinska populacija treba da je tolerantija prema Romima	16,3%
- Većinska populacija treba da smanji siromaštvo Roma	6,4%
- Većinska populacija treba da poštuje Rome	3,4%

